

Nr 33.

Bevillningsutskottets betänkande i anledning av väckta motioner om borttagande av friskillingar och därmed jämförliga avgifter, som utgå vid överlåtelse av fastighet i vissa städer.

(1:a avd.)

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, I: 59 av herr *Lindblom* m. fl. samt II: 118 av herr *Johnsson* i Kastanjegården m. fl., har hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande borttagande av friskillingar och därmed jämförliga avgifter, som utgå vid överlåtelse av fastighet i vissa städer, samt om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för det i motionerna framställda yrkandet, får utskottet, i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen I: 59.

Enligt 8 § förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften skall vid överlåtelse av fast egendom genom köp eller byte m. fl. fång överlåtelsehandling, då den företes för lagfart, förutom i visst undantagsfall, förses med stämpel. Stämpeln utgår i regel med 1 procent eller om fastigheten förvärvats av aktiebolag med 2 procent av egendomens värde. Stämpelavgiften tillfaller statsverket.

Utöver stämpelavgiften erlägges vid fastighetsöverlåtelse expeditionslösen enligt förordningen angående expeditionslösen den 7 december 1883. För städernas del tillkommer därjämte en särskild avgift benämnd friskilling. Bestämmelser härom finnas i 4 § sistnämnda förordning. Detta författningsrum lyder:

Då i stad, efter beviljad lagfart på grund av köp, byte eller gåva, lagfartsbevis utfärdas, erlägges, utom stadgad lösen, friskilling med en krona, där egendomens värde, beräknat på sätt här ovan i fråga om lösen för lagfartsbevis är stadgat, icke uppgår till ettusen kronor, men, då värdet är högre, med två kronor. Har före lagfartsbevisets utfärdande egendomen genom något av nu omnämnda fång övergått till ny ägare och denne därpå sökt lagfart, erlägges friskilling allenast för sista fångt.

I stad, för vilken i fråga om friskilling särskilt förordnande av Kungl. Maj:t meddelats, lände detta fortfarande till efterrättelse.

I 1821 års expeditionstaxa stadgades, att vid rådstugurätt friskilling skulle betalas för egendom i stad under 166 Rdr 32 sk. värde med 24 sk. och för egendom med värde däröver med 1 Rdr. I expeditionslösenförordningen den

30 november 1855 förändrades friskillingsavgiftens belopp till det ännu gällande av 1 Rdr för fastigheter med högst 1 000 Rdrs värde och 2 Rdr för fastigheter med högre värde. Därjämte tillades emellertid följande punkt »dock må i stad, för vilken härutinnan särskilt nådigt förordnande är meddelat, detsamma fortfarande lända till efterrättelse». Såsom framgår av den ovan intagna lydelsen av 4 § 1883 års expeditionslösenförordning återfinnes en liknande bestämmelse i andra stycket av denna paragraf.

Såvitt här kunnat utrönas lämna förarbetena till 1855 och 1883 års förordningar intet besked om för vilka städer dylikt förordnande meddelats eller rörande förordnandenas närmare innehåll. I samband med behandlingen av en utav staden Norrköping den 25 maj 1906 gjord underdånig framställning om viss ändring av berörda 4 § verkställdes inom civildepartementet en utredning för klarläggande av hithörande frågor. Av från magistraterna införskaffade uppgifter framgick, att friskillingar för fastighetsöverlåtelse på grund av särskilt nådigt förordnande förekommo i städerna Göteborg, Karlskrona, Norrköping, Nyköping, Västervik och Växjö.

Hit torde emellertid även vara att hänföra den i Stockholm utgående trettondepenningen av ofria tomter och sextiondepenningsavgiften i Ämål.

Av för utskottet tillgängliga handlingar¹ har beträffande avgifterna i de olika städerna inhämtats följande.

I *Göteborg* utgår av ålder vid fastighetsköp s. k. gårdaköpsavgift. Avgiften omnämnes icke särskilt i stadens privilegier av den 4 juni 1621. Men i en den 27 april 1639 utfärdad instruktion för »presidenterne och rådet» i Göteborg omtalas såsom hörande till förste presidentens åliggande att hava »inseende med stadens inkomster och uppbörder», bland vilka nämnes »tredje och tionde penningen». I stadens räkenskaper anträffas posten »husköpspenningar» första gången år 1642. I ett av Karl XI den 18 oktober 1695 utfärdat reglemente för landshövdingen i Göteborgs och Bohus län samt borgmästare och råd i Göteborg anbefallas dessa att hålla noga hand över »alla stadens inkomster och rättigheter i gemen», bland vilka nämnes trettondepenningen av gårdaköp, och i en s. d. utfärdad instruktion för stadsbokhållaren i Göteborg förbjödes magistraten att befria vederbörande från gårdaköpspenningen eller expediera någon till fasta innan nämnda avgift visats vara erlagd. Enligt kungl. brev den 9 november 1861 har gårdaköpsavgiften bestämts att utgå med 1 % av köpeskillingen för varje fastighet eller fastighetsdel på stadens grund, som därefter överginge till annan ägare genom köp, som borde lagfaras (jfr NJA 1927: 450; 1913: 236; 1912: 510 och 1911: 386).

¹ Förutom till i texten angivna rättsfall tillåter sig utskottet hänvisa till L. G. Linde: Sveriges finansrätt, s. 391 o. f. (Stockholm 1887); T. Nothin: Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten, s. 38 o. f. (Stockholm 1922); Departementsakten rörande vissa ändringar den 9 oktober 1908 i förordningen den 7 december 1883 ang. expeditionslösen; Kammarkollegii utlåtande den 21 mars 1918 ang. nedsättning av trettondepenningsavgiften i Ulricehamn; S. Hansson: Gårdaköpsavgiftens ursprung och rättsgrund (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 3/6 1915); Borås stadsfullmäktiges handlingar 1905 nr 9; samt Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar 1918 nr 467.

I *Karlskrona* utgår av ålder friskilling vid överlåtelse av fast egendom. I enlighet med bestämmelse i kungl. brev den 15 juli 1803 till landshövdingen i Karlskrona beräknas avgiften till 1 % av köpesumman. Tidigare hade friskillingen utgått med 2 % (jfr NJA 1921: 5 och 1899: 163).

Den 1 oktober 1761 meddelade Kungl. Maj:t resolution å en av *Norrköping* gjord ansökning om »stadfästelse å en från urgamla tider staden, under namn av friskillingspenningar, tillhörig uppbörd av 1 % utav köpesummor för all under staden lydande fast egendom, på det staden densamma hädanefter och framgent utan invändning njuta må, och det vid första uppbudet av sådana köpta fastigheter». I resolutionen heter det bl. a., att Kungl. Maj:t »beviljat och förunt staden dess nådiga stadfästelse å uppbörden och åtnjutande därav, så att denna avgift framgent till stadens kassa vid första uppbudet erläggas bör». Enligt praxis uttages ifrågarörande friskilling vid fastighetsöverlåtelser med 1 % av köpesumman vid köp och med 1 % å mellanavgiften vid byte (jfr NJA 1943: 157 och 1905: 327).

I *Nyköping*, *Västervik* och *Växjö* utgår avgiften med 1 % av köpeskillingen eller taxeringsvärdet. I Nyköping infördes densamma genom ett kungl. brev den 8 juni 1804. Från början voro medlemmar av adeln och prästerskapet undantagna från skyldigheten att erlägga avgiften, men genom kungl. brev den 9 januari 1816 utsträcktes avgiftsplikten till alla oberoende av stånd. Vid den ovan omnämnda av civildepartementet verkställda utredningen uppgavs av magistraten i Västervik, att den där utgående avgiften torde grunda sig på något förordnande av Kungl. Maj:t, vilket magistraten dock icke kunnat återfinna bland stadens handlingar. I Växjö utgår avgiften under namn av fastighetsköpsavgift. Avgiften, som av ålder funnits, bestämdes genom kungl. brev den 30 december 1863 till sitt nuvarande belopp.

I *Åmål* förekommer i en genom kungl. brev den 25 oktober 1721 fastställd lönestat »trettiondepenningen av gårdeköp». Från 1826 utgår avgiften endast som sextiondepenning.

Den i *Stockholm* utgående trettiondepenningen uppgives vara grundad på en bestämmelse i drottning Kristinas för Stockholms stad den 10 mars 1636 utfärdade privilegier. Avgiften, som endast utgår av ofria tomter, har betraktats som ett vederlag till staden för att denna ej begagnar sin lösningsrätt. (Jfr NJA 1913: 210; 1908: 422; 1905: 294 och 1874: 515.)

Från *Svenska stadsförbundet* har utskottet inhämtat uppgifter rörande storleken av de inkomstbelopp i kronor, som genom friskillingar och därmed jämförliga avgifter under åren 1940—1945 influtit till de därav berörda städerna. De lämnade uppgifterna framgå av tablån å nästföljande sida.

	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Göteborg	111 385	176 549	218 376	163 854	258 655	329 369
Karlskrona	14 668	51 519	73 980	41 351	56 853	62 947
Norrköping	104 981	82 160	102 994	120 171	132 787	160 965
Nyköping	13 355	16 592	18 483	14 210	18 894	31 122
Västervik	10 114	10 806	14 667	19 323	18 341	25 187
Växjö	12 309	12 682	13 333	17 783	15 399	28 474
Åmål	12 085	3 318	16 863	15 653	15 004	13 596
Stockholm (inkl. tomtören)	221	267	207	205	5 705	202

Under senare tid ha vissa städer själva fattat beslut om avskaffande eller nedsättning av ifrågavarande avgifter. Rörande dylika frågor behandling må här meddelas följande uppgifter avseende Borås och Ulricehamn.

Kungl. Maj:t fastställde år 1868 stadsfullmäktiges i *Borås* beslut, att trettiondepenningen och avgiften till fattigkassan tillsammans $5\frac{1}{3}$ %, skulle nedsättas till 3 %. Ett förslag om avskaffande av avgiften avslogs av stadsfullmäktige år 1906. Den 17 maj 1934 beslöto stadsfullmäktige, att avgiften icke vidare skulle utgå, och beslutet fastställdes av Kungl. Maj:t den 2 november 1934 jämlikt 74 § lagen om kommunalstyrelse i stad (jfr Svenska stadsförbundets tidskrift 1935 s. 35).

I *Ulricehamn* beslöto stadsfullmäktige år 1915 att på visst sätt sänka avgiften. Sedan kammarkollegiet på anförda skäl hemställt, att ansökan om fastställelse icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd, ändrade stadsfullmäktige mening och avstyrkte fastställelse. Kungl. Maj:t, som avgjorde ärendet den 16 juli 1920, fann vad däri förekommit icke föranleda vidare yttrande. Den 18 juni 1935 beslöto stadsfullmäktige, att trettiondepenning icke vidare skulle utgå och beslutet fastställdes av Kungl. Maj:t den 11 december 1936 (jfr ovan angivna tidskrift 1937 s. 25).

Avskaffande eller nedsättning av här ifrågavarande avgifter ha sålunda ansetts kräva stadsfullmäktiges beslut och fastställelse av Kungl. Maj:t.

Utskottet vill vidare erinra att riksdagen i skrivelse nr 605/1945 (s. 4) uttalat sig om behovet av en utredning av frågan om städernas rättigheter och skyldigheter gentemot staten.

I föreliggande motioner har till stöd för det däri framställda yrkandet anförts i huvudsak följande. Som en grundläggande princip i vår nutida kommunalförvaltning gällde, att medelsbehovet skulle täckas genom pålagor, som utginge efter likvärdiga grunder. Härom vittnade icke minst de likställighetsöverenskommelser, som träffades i samband med den kommunala nyorganisationen genom 1862 års reform. I hela landet gällde i dessa avseenden numera ett enhetligt system från vilket friskillingsavgifterna avveko på ett synnerligen påtagligt sätt. Härstammande från en tid, då andra principer för medelsanskaffning och lönesystem tillämpades, ägde dessa avgifter i dag icke någon anknytning till särskilda kommunala behov och utgjorde därigenom en irrationell kvarleva från en gången tid. Det vore en-

ligt motionärernas uppfattning obilligt att vissa personer i vissa städer vid fastighetsöverlåtelser skulle åläggas en ofta betungande pålaga, som i övrigt icke utginge. Ett vägande skäl för dessa avgifters slopande syntes vidare vara, att dessa i alltför hög grad stimulerade till bildandet av bostadsrättsföreningar, en bostadsform som bostadssociala utredningen i sitt utlåtande betecknat såsom mindre önskvärd. Härigenom bortföller också statsverket tillkommande stämpelavgiften vid fastighetsöverlåtelser. Vid en utredning rörande borttagande av friskillingarna och därmed jämförliga avgifter borde enligt motionärerna beaktas, huruvida städerna på grund av avgifternas privilegienatur kunde anses äga något rättsanspråk på ersättning vid en avlösning eller huruvida billighetsskäl eljest talade för utgivandet av dylik ersättning.

I förevarande motioner har hemställts om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning rörande borttagande av friskillingarna och därmed jämförliga avgifter samt om framläggande för riksdagen av det förslag, var- till utredningen kunde föranleda.

Utskottet.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen utgöra här ifrågavarande avgifter en kvarleva från äldre tider. Avgifterna, som ursprungligen synas ha uttagits för särskilda kommunala behov, torde numera allmänt uppfattas såsom en extra kommunal pålaga vid sidan av den för hela riket gällande enhetliga lagfartsstämpeln. Då avgifterna endast förekomma i ett begränsat antal städer ha deras uttagande kommit att betraktas såsom en obillig beskattning av de personer, som nödgas erlägga desamma.

I likhet med motionärerna anser utskottet flera skäl tala för att avgifterna bringas att upphöra. Emellertid torde frågan härom närmast vara en kommunal angelägenhet för de därav berörda städerna. Såsom ovan nämnts ha under senare år avgifterna avskaffats i vissa städer genom beslut av vederbörande kommunala myndigheter. Sålunda ha senast stadsfullmäktige i Borås och Ulricehamn den 17 maj 1934 respektive den 18 juni 1935 fattat beslut om att ifrågavarande avgifter icke vidare skulle utgå i dessa städer. Nämda beslut ha sedermera med stöd av 74 § lagen om kommunalstyrelse i stad fastställts av Kungl. Maj:t. Den sålunda anvisade vägen för avgifternas avskaffande synes enligt utskottets uppfattning vara att föredraga framför ett av statsmakterna framtvingat avvecklingsförfarande. Detta så mycket mera som de därav berörda städerna vid en tvångsavveckling eventuellt kunna tänkas komma att resa ersättningsanspråk mot staten för de genom avvecklingen mistade inkomsterna. Därest den av utskottet tidigare omnämnda utredningen kommer till stånd, lär den lämpligen kunna upptaga även frågan om ifrågavarande avgifters ursprung och rättsliga natur. Av ovan angivna skäl anser sig utskottet icke kunna tillstyrka bifall till ifrågavarande motioner.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att de likalydande motionerna I: 59 av herr Lindblom m. fl. och II: 118 av herr Johnsson i Kastanjegården m. fl. om borttagande av friskillingar och därmed jämförliga avgifter, som utgå vid överlåtelse av fastighet i vissa städer, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 6 maj 1947.

På bevillningsutskottets vägnar:

A. J. BÄRG.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Johan Bärge, Elon Andersson, Velander, Frans Ericson, Robert Berg, Heüman, Franzon och Näsgård samt

från andra kammaren: herrar Hagberg i Malmö, Björklund, Hammarlund, Olsson i Gävle, Sandberg, Henriksson, Falk, Jonsson i Skedsbygd, Sundström i Skövde och Nilsson i Kristinehamn.
